

Kunstwand voor Oeverzwaluwen *Riparia riparia* te Meppel voor het eerste bezet

Jan Grotenhuis en Eric Quené

In 1996 werd de kunstwand voor Oeverzwaluwen bij Meppel voor het eerst bezet. Deze wand kwam in april 1994 gereed. Maar liefst 95 van de 488 beschikbare gaten werden door Oeverzwaluwen gebruikt. De vogels hadden een duidelijke voorkeur voor de bovenste rijen gaten, en dan nog overwegend in het rustigste gedeelte van de wand.

In het kader van het samenwerkingsverband tussen Rijkswaterstaat en Vogelbescherming Nederland zijn in 1990-94 diverse zaken betreffende de bescherming van vogels op en rond de rijkswegen op een rijtje gezet en geanalyseerd.

Bij Meppel bleken al jaren Oeverzwaluwen *Riparia riparia* te broeden in de zanddepots die ten behoeve van de ombouw van RW32 aanwezig waren. Na afloop van deze werkzaamheden zouden de zanddepots, en daarmee de Oeverzwaluwen, verdwijnen. Omdat er toch al sprake was van de inrichting van een aantal overhoeken, werd besloten een permanente locatie voor Oeverzwaluwen te maken.

Dit verhaal geeft daar enige informatie over.

Het idee

De Oeverzwaluwen bleken bij Meppel echte opportunisten te zijn die elke keer in een ander zanddepot opdoken. Omdat een afrit van een weg zou vervallen en deze plaats geschikt werd geacht om een permanente wand voor Oeverzwaluwen te maken, zijn voor dit terrein plannen ontwikkeld. De plek ligt in kruising van de N375 en de N32, net buiten Meppel (Amersfoortcoördinaten 2105-5246).

In eerste instantie werd gedacht aan een 'natuurlijke' wand in het zandlichaam van de op te ruimen afrit. Dit kwam overeen met de voorkeur van de Werkgroep Oeverzwaluwen, waarin ook de Werkgroep Avifauna Drenthe participeerde (van Berkel & Dekker 1988). Dit zou echter grote kosten met zich meebrengen om de wand ieder jaar opnieuw geschikt te maken voor Oeverzwaluwen. Zodoende stelde Rijkswaterstaat voor om een permanente wand te maken van betonnen prefab-elementen. Elders had Rijkswaterstaat positieve ervaringen met deze wanden opgedaan (Jonkers 1993). Ook werd nagedacht over de inrichting van het overige terrein en van overhoeken in de directe omgeving, met name in verband met goede aanvlieg- en foerageermogelijkheden.

Uitvoering

Er is een flinke, rechte wand neergezet, samengesteld uit 16 L-vormige betonnen prefab-elementen van elk 5 m lang, 3 m hoog en 1.6 m breed. De totale lengte van de wand bedraagt 90 m. In elk element zitten 32 nestgaten en achter de wand is over een diepte van 1.5 m leemhoudend zand aangebracht. In totaal zijn 488 nestgaten beschikbaar (enkele platen zijn schuin afgesneden, vandaar dat het er geen 512 zijn). De 488 nestgaten zijn verdeeld over vier rijen. Van onder naar boven telden de rijen respectievelijk 58, 90, 168 en 172 gaten.

De wand is zandkleurig beschilderd en de expositie is NO-ZW gericht. Het totale terrein is c. 2 ha groot en bestaat verder uit een gegraven waterpartij met een grazig voorterrein en beplanting (bos). Het is echt, wat je noemt, een overhoek. Het terrein ligt ingeklemd tussen wegen en hoogspanningsleidingen; de Amersfoortcoördinaten zijn 2105-5247. De wand is in april 1994 opgeleverd. Met de Vogelwerkgroep Uffelte zijn afspraken gemaakt over het jaarlijks dichtstoppen van de gaten.

Foto. Overzicht van de oeverwaluwand te Meppel, direct na oplevering (E. Quené).

Resultaten

Na de oplevering in april 1994 lag er een opvallend geschilderd element in een verder nog kale omgeving. Tezelfdertijd werden er nog werkzaamheden in de omgeving uitgevoerd. In dat jaar zijn er geen Oeverzwaluwen bij de wand gesignaleerd, evenmin in 1995. Zou het dan toch geen goede plek zijn? Laten Oeverzwaluwen zich misschien niet zo makkelijk manipuleren? Maar in 1996 kwam er, na aanvankelijk geen spoor van activiteiten, ineens het signaal: er zitten Oeverzwaluwen in.

Een nauwkeurige telling in 1996 leerde dat er 95 nesten bezet waren. In de onderste twee rijen was echter geen enkel nestgat in gebruik, in de derde rij van beneden zaten 13 nesten en in de bovenste rij zaten 82 nesten. Procentueel omgerekend was het bezettingspercentage op de onderste rij 0%, op de tweede rij 0%, op de derde rij 7.7% en op de bovenste rij 47.6%. Deze verdeling van nesten wijkt significant af van een gelijkmatige verdeling over de beschikbare gaten ($\chi^2=138.64$, $df=3$, $P<0.01$). Anders gezegd, de Oeverzwaluwen vertoonden een duidelijke voorkeur voor nesten op de bovenste twee rijen.

Het rustigste deel van de wand is gelegen aan de zuidzijde. De invloed van wegen is hier het meest beperkt. Kennelijk ervaren de Oeverzwaluwen dit ook zo, want het gros van de nesten zat in de zuidelijke elementen (78%).

De foerageergebieden lijken vooral in de directe omgeving te liggen, waarbij mogelijk de noord- noordoostzijde van het terrein het minst in tel waren. Er is echter niet systematisch gekeken.

Nawoord

Het is leuk dat een dergelijk project daadwerkelijk resultaat oplevert. Dit komt goed overeen met de bevindingen elders in het land. Constructie van kunstwanden heeft in de jaren negentig een hoge vlucht genomen. Per 1 januari 1995 bestonden er in Nederland al op 27 locaties kunstwanden (Jonkers 1995), en ook in Oostenrijk, Duitsland, Zwitserland en Denemarken wordt op dit vlak aan de weg getimmerd (Waldschmidt 1983). Op dit moment zijn er nog plannen bij Rijkswaterstaat om een terrein bij de Pijlebrug bij Havelte in te richten voor Oeverzwaluwen; op deze plek hebben in het verleden steeds Oeverzwaluwen gebroed in een zanddepot. Nu is het niet de bedoeling dat heel Drenthe wordt volgezet met prefab-wanden. Wij zijn van mening dat natuurlijke wanden de boventoon zouden moeten voeren, en dat kunstwanden alleen als noodgreep bestaansrecht hebben. In Drenthe had de plaatsing van een kunstwand overigens wel een gunstig neveneffect. De gedachte uit vroeger jaren om systematisch ieder overhoekje maar in te planten werd hiermee namelijk verlaten. Dergelijke projecten bieden uitstekende kansen om natuurontwikkeling in gang te zetten, al dan niet in combinatie met bos. Uit ervaringen met andere Rijkswaterstaat-projecten is gebleken dat ook vlinders, amfibieën en zoogdieren hiervan profiteren. Het is echter belangrijk te blijven letten op ongewenste neveneffecten.

Summary: Settlement of Sand Martins *Riparia riparia* in a prefab breeding site

In April 1994, a prefab breeding site for Sand Martins was installed near the town of Meppel (52°42'N, 6°12'E). The concrete wall is 5 m high and 90 m in length, offering 488 holes in four rows (from bottom to top respectively 58, 90, 168 and 172). The wall faces to the southwest (Photo). Sand Martins ignored this artificial breeding opportunity in 1994 and 1995, but 95 pairs settled in 1996. The distribution of nests per row was significantly different from random: from bottom to top respectively 0, 0, 13 and 82 nests occupied. The majority of pairs (78%) nested in the most quiet section of the site.

Literatuur

- van Berkel K. & Dekker H. 1988. De Oeverzwaluw in Drenthe. Plan tot behoud en versterking van de oeverzwaluwpopulatie in Drenthe. Consultantschap NMF Drenthe in samenwerking met WAD, SOVON, SBB, SLD en Provincie Drenthe, Assen.
- Jonkers D.A. 1993. Eerste voorlopig overzicht van kunstwanden voor Oeverzwaluwen. Vogeljaar 41: 167.
- Jonkers D.A. 1995. Kunstwanden voor Oeverzwaluwen in Nederland. Tweede overzicht. Vogeljaar 43: 15-16.
- Waldschmidt M. 1983. Mögliche Nisthilfe für den Eisvogel (*Alcedo atthis*) und die Uferschwalbe (*Riparia riparia*). Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ. 37: 163-182.

Adressen:

Jan Grotenhuis, Kruumten 1, 9431 LC Westerbork

Erik Quené, Rijkswaterstaat, directie Noord-Nederland, Postbus 2301, 8901 JH Leeuwarden